

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Redactioneel

In 1789 riep Lodewijk XVI zijn Staten Generaal bij elkaar. Hun functie was die van raad van advies. Eén derde van de leden bestond uit edelen, één derde uit priesters en één derde uit gemeen volk. De Koning kon de leden ontbinden en hun vergadering ontbinden als hem dat goeddunkte.

De Koning had goede raad nodig, want zijn land was in opstand. De goede raad kwam en beviel maar half en ondertussen begon er een ander proces. De Staten hadden hun autonomie gevonden en begonnen zelf over staatszaken te beslissen. De afloop van het verhaal is bekend. De Bastille werd bestormd. De Franse Revolutie begon en de Koning werd in 1792 onthoofd.

Gewapend met deze achtergrondkennis ging ik naar Parijs om *Les Etats Généraux de la Psychanalyse* bij te wonen. Die vonden plaats van 8 tot 11 juli 2000. Wij, voetvolk, priesters en edelen van de psychoanalyse, waren bij elkaar geroepen om ons te beraden over toekomst, heden en verleden van de psychoanalyse. De psychoanalyse zelf werd kennelijk gezien als heerser tegen wiens regime kritiek gerechtvaardigd was, opstand vereist was of op zijn minst weerspanningheid. Ze werd daartoe opgedeeld in programmatische partijen: haar praktijk, de overdracht van traditie binnen haar corpus van kennis, haar instituten en haar relatie tot het sociale en politieke universum, de kunst, de literatuur, de filosofie, het recht, de neurowetenschappen, de biologie en de genetica. Dit waren thema's die soms apart en soms samen een ochtend of een middag kregen toegewezen. Het leverde een programma op dat vier volle dagen in beslag nam, terwijl er ook nog op twee avonden een spreker was.

Het werd een boeiende bijeenkomst, die steeds verder opliep in emotie, alhoewel zij bepaald niet zo revolutionair was als de organisatoren aangekondigd hadden. Maar ze hadden er wel veel publiek mee getrokken. Duizend mensen werden tot het congres toegelaten. De rest moest thuisblijven.

De opzet van het geheel was grandioos in alle betekenissen van dat woord. Alle ingediende papers werden gepubliceerd op de website van de conferentie (<http://www.psychanalyse.refer.org>). Deze is prachtig vormgegeven, met als achtergrond de afbeelding van een vergadering in de *Assemblée Nationale* uit 1789. De site heeft verbindingen met tien andere psychoanalytische websites.

Als plaats van bijeenkomst was de Sorbonne gekozen. Trots stond het adres vermeld: 47, Rue des Ecoles, Paris 5e. Voor alle sessies hoefden de deelnemers maar op één plek te zijn: 'Le Grand Amphi', een grote zaal

waarin geleerden van vroeger – onder wie Robert Sorbon – ons in marmer aanstaarden. Daniel Cohn-Bendit had van hieruit de gebeurtenissen van 1968 geleid en menigeen kwam vervuld van weemoed over wat ooit had kunnen zijn terug in die zaal. Vol trots wezen Franse deelnemers me op het asfalt dat nu de aangrenzende Boulevard Saint Michel bedekt. Dat was nodig geworden nadat de studenten de kinderhoofdjes van toen gebruikt hadden als wapens. Er was in de zaal de ondertoon van de teloorgang van de eigen jeugd. Het ‘métro, boulot, dodo’ was reeds lang geleden een ieders bestaan binnengeslopen. Aan de bijeenkomst zelf zaten een paar bijzonderheden. Zij was zeer vanzelfsprekend rond Frankrijk en Zuid-Amerika en in mindere mate Zuid-Europa gecentreerd. Alhoewel er ook deelnemers waren uit de Verenigde Staten, Engeland, Duitsland en in zeer geringe mate uit België en Nederland, was het voorbereidingscomité van honderdvijftig mensen bevolkt met vijftig Fransen en voor het overige vrijwel geheel met Brazilianen en Argentijnen. De voertalen waren Frans, Portugees en Spaans, soms Engels. Halverwege de tweede dag begaf de elektronica van de simultaanvertaling het. Tant pis, dan moest je die talen maar ter beschikking hebben.

De vormgeving van het congres was van een verbluffende simpelheid. Elke halve dag had een eigen thema. Diegenen die een paper daarover hadden ingestuurd stonden in het programma vermeld als ‘auteurs’ en vijf van hen waren genodigd achter de tafel op het podium te gaan zitten. Deze vijf gaven in anderhalf uur een weergave van hun eigen papers. Daarna kon de zaal, waar de duizend man zaten, het gesprek overnemen. Soms probeerde iemand een monoloog te houden over zichzelf en zijn opvattingen. Maar ook werd er werkelijk geluisterd naar wat gezegd werd en ontstond er binnen die grote zaal een reëel gesprek.

Het debat kon de lading krijgen van de groepsanalytische grote groep. De centrale vraag draaide om vrijheid binnen en naast de IPA met behoud van intrinsieke analytische kwaliteit. Zoals McDonald’s contractueel vastlegt dat in elke plaats ter wereld de hamburgers op gelijke manier bereid worden, zo vereist de IPA dat alle analytici op een gelijke manier zijn opgeleid; wij willen geen analytici als hamburgers’, zei een deelnemer onder gelach en applaus. Onzin natuurlijk, maar mooie onzin.

Een verademing was de context waarin het congres plaatsvond. Deze was voortdurend volkomen serieus en soms politiek urgent omdat hij ging over het handhaven van de analytische vrijheid binnen een onvrije cultuur. Daar wisten de Spanjaarden van mee te praten, maar ook de Chilenen, de Brazilianen, de Argentijnen en natuurlijk kwam ook het Duitse voorbeeld aan de orde. De serieuze pers schonk aandacht aan het congres. *Libération* had er een beschouwing over en *Le Monde* wijdde een pagina aan twee van de bekendste sprekers. Laatstgenoemd blad bood het betoog van Jacques Derrida, die sprak over Doodsdrift, wreedheid en psychoanalyse¹ en publiceerde de voordracht van Elisabeth Roudinesco over Freud morgen².

Wat in *Le Monde* ontbrak, of wat ik niet gezien heb, was een weergave van de toespraak van de gastspreker Armando Uribe. Deze was ten tijde van het bewind van Allende een zeer hoge diplomaat van Chili en werd toen de regering omvergeworpen was en Allende vermoord was hoogleraar rechten aan de Sorbonne. Hij was een Van der Stoel-achtige man, die droog en precies beschreef hoe bij hemzelf en anderen Pinochet naar binnen drong in hun nachtmerries, in hun angsten, in hun conversaties, in de bewuste en in de onbewuste aspecten van hun beleving. Hij liet zien hoe totalitair een totalitair regime is: het bezet totaal de mensen die eronder moeten leven. De spanning die het betoog oproep, had ook te maken met de eigen organisaties van de analytici. Die kunnen ervaren worden als een veilig tehuis. Dat huis kan met instorting bedreigd worden. Dan wordt het grimmig en onbewoonbaar. Uitstotingsprocessen beginnen. Archaïsche beelden verstoren dan de veiligheid en harmonie, die op een illusie gestoeld bleken.

Ik wil geen verslag geven van de conferentie met zijn sprekers; daarvoor is een redactioneel niet de plaats. Om een reden die hieronder duidelijk zal worden, geef ik wel een klein excerpt uit de twee lezingen die *Le Monde* gehaald hebben. Roudinesco vraagt zich af of de bankanalyse 'le modèle fauteuil-divan' het nog doet vandaag de dag. Ze wil ontsnappen aan het psychiatrische denkmodel voor de analyse; al was het alleen maar omdat dat model ook in Frankrijk vereist dat patiënten hun dossier kunnen inzien. Ze zet vraagtekens bij de analytische notie van homoseksualiteit als perversie en de daarbij behorende – meestal officiële – uitsluiting van homoseksuelen uit het beroep. Ze bepleit uitbreiding van de analyse naar landen waar deze vroeger verboden was. Ze ziet dit als een kans voor de analytische ontwikkelingslanden en ook als een manier voor de analyse om haar eigen concepten te verrijken.

Ten slotte geef ik hier kort het betoog van Derrida weer. Nadat deze zich heeft afgevraagd of de doodsdrijf bestaat, gaat hij verder met de vraag of er één begrip is dat de 'Bemächtigungstrieb'³, het lustprincipe, het realiteitsbegrip en de doodsdrijf kan omvatten en dat als zodanig een van de basis termen kan worden voor een nieuw begrippenapparaat. Hij citeert hierbij Freud die het had over 'de mythologie van de driften'. Hierna postuleert hij snel zijn eigen basisbegrippen. Eerst ziet hij wreedheid en soevereiniteit. Deze twee zijn volgens hem niet analyseerbaar en ook de analyse zelf biedt weerstand tegen het analyseren ervan. Zo komt hij aan zijn derde basisbegrip: weerstand. In een speelse schets laat hij die drie begrippen met elkaar interacteren, ook al zegt hij hun betekenis niet te kunnen doorgronden. Relevant en to the point wordt Derrida als hij het begrip weerstand doorwerkt. Hij spreekt over de weerstand in de behandeling, over de weerstand van de sociale structuur om zich psychoanalytisch te laten doorlichten, over de weerstand van de analyse tegen zichzelf, haar weigering de eigen positie te onderzoeken. Ten slotte spreekt hij ook over 'een weerstand tegen de wereld; binnen de psychoanalyse, die ook zichzelf weerstaat, die

zichzelf terugtrekt om beter weerstand te kunnen bieden, die om zo te zeggen tegen zichzelf in verzet is, om zichzelf in de weg te zitten waardoor ze een auto-immuunsysteem opbouwt'. Deze tekst is de inspiratie geworden voor een publiekssymposium dat het Tijdschrift voor Psychoanalyse gaat organiseren. Het thema zal zijn: *Wat wil de psychoanalyse niet weten?* Sprekers zijn dr. Jan Cambien, Henk de Meij, prof. Paul Verhaeghe, prof. Willem van Tilburg. Zij zullen hun gedachten laten gaan over de verschillende niveaus waarop de themavraag zich afspeelt. Klinisch: welke weerstanden van de analyticus belemmeren hem in zijn werk? Institutioneel: wat willen de verschillende verenigingen, instituten, stromingen van elkaar niet weten, wat verwerpen ze binnen en buiten de analyse en waarom? Maatschappelijk: welke maatschappelijke verschijnselen wil de psychoanalyse niet onder ogen zien?

De abonnees van dit tijdschrift worden van harte uitgenodigd voor dit symposium. Op pagina 262 kunt u er alles over lezen.

Hans Reijzer

Noten

1. Pulsion de mort, cruauté et psychanalyse. *Le Monde*, 9-10 juli 2000, p. 11.

2. Freud demain. *Le Monde*, 9-10 juli 2000, p. 11.

3. 'Bemachtigingsdrift/Overmeesteringsdrift Bemächtigungstrieb—Drive to master (or for mastery). Hieronder verstaat Freud de agressie die met de seksuele drift vermengd is. Daardoor behoudt de pregenitale seksualiteit, die nog niet kan worden opgedeeld in

mannelijk en vrouwelijk, een actieve vorm. Hoewel de term in onbruik is geraakt, bevestigt ook het nieuwere onderzoek naar agressie het bestaan van een niet-destructieve vorm ervan, die in dienst staat van het handelen en die in de Angelsaksische literatuur wordt aangeduid met "assertion". (...) Uit: H. Stroeken e.a. (2000), *Nieuw Psychoanalytisch Woordenboek*. Boom, Amsterdam, p. 35.

Afscheid en welkom

Met ingang van dit nummer maken twee redacteuren van het eerste uur geen deel meer uit van de redactie van het Tijdschrift voor Psychoanalyse. Het zijn Hein de Jong en dr. Arseen De Rijck. Beiden hebben een belangrijke bijdrage aan het Tijdschrift geleverd. Hein was er een van de oprichters van. Als oud-redacteur van het *Mededelingenblad* van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalyse wilde hij een breder podium voor de soms interessante artikelen die daarin verschenen. Bovenal wilde hij een bredere stroom van informatie dan alleen uit één vereniging kon komen. Hij benaderde daarom de redactie van *Psychoanalytisch Forum*, een soortgelijk blad van het Nederlands Psychoanalytisch Genootschap. Het resultaat van die inspanningen ligt nu alweer zes jaar in grote regelmaat voor u. In het begin waren al zijn stuurmanskunst en diplomatie nodig. Iedereen wilde wel over de

heg van het eigen gelijk kijken, maar aarzelde als er werkelijk andere perspectieven in zicht kwamen en zo werd de beginfase van het Tijdschrift er een van wantrouwig aftasten van de gevaren van het opgeven van een gedeelte van de autonomie. Hein was cruciaal bij het slechten van de muren van wantrouwen. Als redacteur was hij eigenzinnig, het meest optredend als de praktische psychiater die hij is. Hij stond op klinische illustraties, helderheid van taal en voorbeeld. Zelf stuurde hij onder pseudoniem een tweetal artikelen in. De redactie was zich niet bewust dat zij niet alleen schriftelijk, maar ook ter vergadering de arbeid van één hunner besprak. Zij deed dat zoals gewoonlijk acceptierend, maar met een paar kritische noten. Hij verheugde zich over de waardering, maar stuurde nooit een tweede versie in. Hein, doe het, dan ben je écht van het Tijdschrift en je arbeid ervoor af.

Ook Arseen De Rijck behoorde tot de oprichters van het Tijdschrift. Hij vertegenwoordigde de Belgische Vereniging voor Psychoanalyse, een gezelschap dat zowel Nederlands- als Franstalig is. Arseen is volkomen thuis in beide taal- en cultuurgebieden. Daarnaast heeft hij zich verdiept in de Engelse objectrelatietheorie. Hij was een stil maar beslist redacteur, vooral gericht op de helderheid van de taal waarvan de medewerker zich bediende. Zelf heeft hij menige beschouwing bijgedragen, zoals recentelijk de necrologie van James Innes-Smith. Hij was een belangrijke factor in de cohesie binnen de diversiteit van de redactie. Het ga hem goed.

In plaats van de vertrekkende redacteurs zijn dr. Frans Schalkwijk en dr. Rudi Vermote toegetreden tot de redactie van het Tijdschrift voor Psychoanalyse. Wij hopen op een goede en plezierige samenwerking.

Hans Reijzer,
hoofdredacteur